

Καρυωτάκης

του **Ηρακλή Κακαβάνη**

Σε μια σειρά τριών άρθρων θα διερευνήσουμε το θέμα **Αριστερά και Καρυωτάκης**. Δεν πρωτοτυπούμε με το θέμα. Ολοκληρωμένα, και στην παράθεση τεκμηρίων και στην εξαγωγή συμπερασμάτων το προσέγγισε το θέμα η **Χριστίνα Ντουιά**, επίκουρος καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, στο βιβλίο της **«Κ.Γ. Καρυωτάκης: Η αντοχή μιας αδέσποτης τέχνης»** (εκδόσεις «καστανιώτη», 2000 – σήμερα κυκλοφορεί η 4η έκδοση). Η δική μας ενασχόληση εμπλουτίζει το θέμα με κάποια ήσσονος σημασίας τεκμήρια και την κατάθεση κάποιων σκέψεων.

Ο **Κώστας Καρυωτάκης** είναι μια ξεχωριστή περίπτωση ποιητή. «Έφυγε» πολύ νωρίς από τη ζωή, όμως πρόλαβε και έδωσε ώριμο ποιητικό έργο. Οι σύγχρονοι θαυμαστές του είπαν ότι γι' αυτόν μπορεί να υπερηφανεύεται η γενιά τους. Οι συντηρητικοί κριτικοί και ομότεχνοί του τον απέρριψαν. Οι αριστεροί κριτικοί αναγνώρισαν την ποιητική του αξία και διέκριναν το ανατρεπτικό περιεχόμενο της σάτιράς του. Αργότερα, χωρίς να αμφισβητούν την ποιητική αξία του άσκησαν κριτική στο υπόλοιπο έργο του χαρακτηρίζοντάς τον ποιητή της απαισιοδοξίας.

Όμως, ακόμη και σήμερα η ποίησή του δε μας αφήνει ασυγκίνητους. *«Κάποιες βραδινές ώρες, που η πικρία και η μοναξιά δεσπόζουν στην ψυχή μας, τα **“Ελεγεία και Σάτιρες”** μας περιμένουν κάτω από την αρχαία λάμπα. Τέτοιες στιγμές δε θα λείψουν ποτέ απ' τη ζωή μας. Μαζί μ' αυτές θα ζει για πάντα κι ο Καρυωτάκης»*. Αυτά δήλωνε στο «Ελεύθερο Βήμα» (9/1/1938) ο **Γιάννης Ρίτσος**, αντικρούοντας την απόρριψη του Κώστα Καρυωτάκη από συντηρητικούς κριτικούς και λογοτέχνες της εποχής. Όντως ζει «για πάντα». Συνεχίζει να συγκινεί και να εκφράζει.

Πολύ νωρίς, ήδη στη δεκαετία του 1930 είχε γραφτεί πλήθος κριτικών μελετών, κυρίως από νέους. Σχετικά νωρίς κυκλοφόρησαν και τα **Άπαντά** του όπου προτασσόταν μια βιογραφία του ποιητή γραμμένη από το φίλο του **Χαρ. Σακελλαριάδη**. Ο Χ. Σακελλαριάδης στον οποίο ανέθεσε η οικογένεια την επιμέλεια των Απάντων, διαστρεβλώνει την προσωπικότητα του Καρυωτάκη. Τον παρουσιάζει ως κλασική περίπτωση ψυχοπαθολογικής προσωπικότητας: εγωκεντρικό, μισάνθρωπο, αρρωστημένα φιλόδοξο, διπλή προσωπικότητα, αντιερωτικό και χωρίς ίχνος αυτοπεποίθησης. Τροφοδοτεί την κριτική με πλήθος τέτοιων βιογραφικών πληροφοριών επιβάλλοντας στην ουσία και ένα συγκεκριμένο τρόπο ανάγνωσης της ποίησής του. Σημαντικά γεγονότα της ζωής και της δράσης του ποιητή είτε αποσιωπούνται είτε ελάχιστα γίνεται λόγος, π.χ. αρρώστια, συνδικαλιστική δραστηριότητα, συμμετοχή στις απεργίες των δημοσίων υπαλλήλων. Μάλιστα αποφάνεται ότι *«η θανατοφιλία είναι το κύριο χαρακτηριστικό της απαισιοδοξίας του και το σπουδαιότερο κίνητρο της έμπνευσής του»*. Αυτό ήταν το πρίσμα αποτίμησης της ποίησής του έκτοτε.

Πρώτη κριτική αποτίμηση του **Βασίλη Ρώτα** (εκείνη την εποχή δεν έχει καμία σχέση με τις

κομμουνιστικές ιδέες, μάλλον εχθρικά διάκειται απέναντί τους) στο ελληνοχριστιανικής κατεύθυνσης περιοδικό «**Ελληνικά Γράμματα**». Είναι ένα περιοδικό που εκφράζει τις ιδεαλιστικές θέσεις του **Γιάννη Αποστολάκη** και δημιουργήθηκε ως ανάχωμα στις κομμουνιστικές ιδέες που αρχίζουν να διαδίδονται αυτή τη δεκαετία από αντίστοιχα φιλολογικά περιοδικά. Η κριτική του Ρώτα ήταν αρνητική, που στόχευε στην ακύρωση της ποιητικής υπόστασης του Καρυωτάκη, έθιγε και την ανθρώπινη προσωπικότητα.

Το Γενάρη του 1928 κυκλοφορεί το περιοδικό «**Νέα Επιθεώρηση**» που ανήκει στο χώρο της κομμουνιστικής παράταξης. Ήδη από το πρώτο τεύχος μαζί με την αναγγελία παραλαβής της συλλογής «**Ελεγείες και Σάτιρες**» υπάρχει προαναγγελία κριτικής παρουσίασης: «**γράφουμε στο ερχόμενο**». Όπως και έγινε. Πράγμα εξαιρετικά σπάνιο η προαναγγελία.

Πού οφείλεται αυτό;

Ο **Καρυωτάκης** πρωτοστατεί στην απεργία των δημοσίων υπαλλήλων το 1927, καταξιώθηκε στη συνείδηση των συναδέλφων του και τον Γενάρη του 1928 αναδεικνύεται γραμματέας της Ένωσης Δημοσίων Υπαλλήλων Αθηνών. Οι κομμουνιστές στηρίζουν αυτή την απεργία. Μάλιστα στο τεύχος που δημοσιεύεται η κριτική της συλλογής υπάρχει και σχόλιο του περιοδικού για την υπόθεση των δημοσίων υπαλλήλων. Επίσης, το Φλεβάρη ο Καρυωτάκης δημοσιεύει ένα μαχητικό άρθρο κοινωνικής πολιτικής με τίτλο «**Ανάγκη χρηστότητας**». Καταγγέλλει με παρρησία τη διάβρωση του κρατικού μηχανισμού και την ασφυκτική πίεση των κομματικών συμφερόντων που οδηγούν τους δημόσιους υπαλλήλους σε πολιτικό και ηθικό αδιέξοδο. Υπάρχουν και άλλες επιμέρους συμπτώσεις που φέρνουν κοντά τον Καρυωτάκη με το περιοδικό «Νέα Επιθεώρηση». Σε δημοσιεύματα μετά την αυτοκτονία του υπάρχει μια αίσθηση ότι οι κομμουνιστές τον αντιμετώπιζαν ως συνοδοιπόρο τους.

Εκτός από αυτούς τους εξωλογοτεχνικούς παράγοντες η ανταπόκριση οφείλεται στο περιεχόμενο της ποίησης που από τη μία παρουσιάζει το ξέφτισμα των αστικών αξιών σε μια εποχή παρακμής και από την άλλη έχει το στοιχείο της κοινωνικής καταγγελίας.

Την κριτική στη «Νέα Επιθεώρηση» το Μάρτη του 1928 υπογράφει ο **Αιμίλιος Χουρμούζιος**, διευθυντής του περιοδικού. Αναγνωρίζει την ποιητικά αξία του ποιητή:

«Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ: 'Ελεγεία και Σάτιρες. Αθήνα 1927

Ο Καρυωτάκης είναι αναμφισβήτητα ποιητής με ταλέντο. Και έτσι μας παρουσιάζεται στις πιο καλές του ώρες. Είναι αρκετό να διαβάσει κανείς την τελευταία του συλλογή για να το διαπιστώσει».

Εκφράζει επιφυλάξεις για τις ελεγείες όπου διακρίνει ένα μελαγχολικό τόνο:

«Βέβαια, τα Ελεγεία του δεν έχουν αξίωση πως αντανakλούνε κάτι καινούριο από το περιβάλλον που ζει ο ποιητής. Είναι, το ενάντιο, μια αδιάσπαστη συνέχεια ενός τόνου μελαγχολικού που χρωματίζει τα μικροαισθήματα της καθημερινής ζωής. Ίσως να ισχυριστεί κανένας πως ο Κ. μοιρολογεί ωραία, και πιο καλά ακόμη ξέρει να μας τονίζει κάτι μικρολεπτομέρειες που ένας άλλος δε θ' αποφάσιζε να τους αφιερώσει ούτε ένα τετράστιχο. Μα άδικα θα προσπαθήσει ο αναγνώστης να ξεδιαλύνει από μέσα στο πρώτο μέρος της συλλογής (εννοώ τα "Ελεγεία ") τη σταθερή και βασική αιτία της λύπης αυτής. Θαρρείς πως κάθε τραγούδι είναι και μια στιγμιαία εντύπωση, χρωματισμένη με πένθιμο τόνο, γιατί έτσι του γουστάρει του ποιητή. Αλλού νοσταλγία πεθαμένων αναμνήσεων, αλλού γιατί η ζωή τον ξεπερνά και αυτός μένει ξοπίσω σέρνοντας τη θλίψη του, απορία "που σβήνουμε όλοι, φεύγουμε" έτσι νέοι, σχεδόν παιδιά!"..., λύπη γιατί χαιρέται η ζωή κάθε Σαββατόβραδο... "ενώ για μένα η εβδομάδα ετελείωσε και μόνο", επιθυμία για μια απροσδιόριστη αλλαγή, μια βαθιά περιφρόνηση του ανθρωπισμού του ("άλλος δεν ξέρει ότι βρισκόμαστε, παρά - όποιος πατάει απάνω μας καθώς διαβαίνει") - χωρίς ωστόσο την αποκάλυψη της αιτίας ενός τέτοιου βαρυστισμού και μιας τέτοιας μελαγχολίας, χωρίς μια σταθερή συνέπεια στην έμπνευση του και στην αφορμή της». Αιτία είναι το υπάρχον κοινωνικό σύστημα.

Οι **Σάτιρες** που είχαν εξοργίσει το «Ελληνικά Γράμματα» από τη «Νέα Επιθεώρηση γίνονται δεκτές με ενθουσιασμό ξεκινώντας από τη θέση ότι η σάτιρα είναι μέσο της επαναστατικής τέχνης που αποσκοπεί στην «άρνηση της αστικής κοινωνίας»:

«Εκεί όμως που ο Καρυωτάκης πετυχαίνει πλέρια και που δείχνει πως όταν το θέλει μπορεί να 'χει κάθε προτέρημα που του λείπει στα Ελεγεία, είναι οι Σάτιρές του. Αν αρχίσει κανείς από το πρώτο ποίημα ("Στο Άγαλμα της Ελευθερίας που φωτίζει τον κόσμο") θα 'θελε κάθε στιγμή να επαναλαμβάνει τους γιομάτους σαρκασμό και πραγματικότητα στίχους:

Λευτεριά, Λευτεριά σχίζεις, δαγκάνει

τους ουρανούς το στέμμα σου. Το φως σου,

χωρίς να καίει, τυφλώνει το λαό σου.

Πεταλούδες χρυσές οι Αμερικάνοι,

λογαριάζουν, πόσα δολάρια κάνει

σήμερα το υπερούσιο μέταλλό σου...

Κι όταν προχωρήσει στην ωραία κοροϊδία της "Εις Ανδρέαν Κάλβον" ωδής, στην «Αποστροφή», στο «Όλοι μαζί...» και φτάσει στους "Δημόσιους Υπαλλήλους" και στο "Μιχαλιό", θα καταλάβει κανείς γιατί ο Καρυωτάκης όταν θελήσει να κοιτάξει τη ζωή με ανθρώπινο μάτι, μας δίνει πραγματικές εικόνες και όχι ασθενικές φαντασίες που θα σβήσουν με το πρώτο μετροφύλλημα...»

Ξεχωρίζει το **«Μιχαλιό»**:

«Και είμαι βέβαιος πως δε θα κουράσω διόλου τους αναγνώστες μου παραθέτοντας ολάκερο το "Μιχαλιό", το αναμφισβήτητα καλύτερο τραγούδι από τις Σάτιρες του, αν και, κατά τη γνώμη μου, ο χαρακτηρισμός του ως σάτιρας δε θα μπορούσε και τόσο να δικαιολογηθεί» και τον παρουσιάζει ολόκληρο.

Και καταλήγει το άρθρο με μια αναφορά στη γλώσσα:

«Δε θα 'θελα να τελειώνω το μικρό αυτό σημείωμα χωρίς να παρατηρήσω πως η χρησιμοποίηση, κάπου κάπου, τύπων της καθαρεύουσας ζημιώνει περισσότερο την αισθητική των ποιημάτων του, παρά [η] εξεζητημένη ρίμα Α.Ζ.».

Όταν ο **Αιμ. Χουρμούζιος** γράφει αυτή την κριτική δεν έχουν ακόμη γραφτεί το ποίημα «Πρέβεζα» και τα πεζά του που δημοσιεύτηκαν μετά το θάνατό του. **«Τρεις μεγάλες χαρές»** και **«Κάθαρσις»**, από τα σημαντικότερα κείμενα κοινωνικής διαμαρτυρίας του μεσοπολέμου.

Ο **Καρυωτάκης** είναι γνώστης των μαρξιστικών ιδεών στο χώρο της λογοτεχνίας και για κάποιο χρονικό διάστημα δέχτηκε την επίδραση τους μέσω του φίλου του ποιητή **Ιωσήφ Ραφτόπουλου** που ήταν καθημερινή του παρέα. Πέρα όμως από την όποια προσέγγιση Αριστεράς - Καρυωτάκη, ο ποιητής διαμορφώνει έναν καταγγελτικό και κοινωνικά ανατρεπτικό λόγο χωρίς ποτέ να προσχωρήσει στην κομμουνιστική παράταξη.

Τον Ιούνιο ο ποιητής αυτοκτονεί. Στα «**Ελληνικά Γράμματα**» δε γράφεται τίποτα. Η εφημερίδα «**Υπαλληλική**» αποδίδει την αυτοκτονία στις διώξεις του ποιητή λόγω της συνδικαλιστικής του δράσης. Η «**Νέα Επιθεώρηση**», στο τεύχος Αυγούστου έχει νεκρολογία υπογραμμένη από τον **Αιμ. Χουρμούζιο** κατά τον οποίο ο ποιητής δεν είναι δειλός, είναι τραγικός. Επιβεβαιώνεται πάλι η αξία της ποιητικής του συλλογής:

«**Εκείνοι πού φεύγουν...**»

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Δεν πάει καιρός που ο άμοιρος ο Καρυωτάκης έγραψε το τραγούδι του “**Ιδανικοί Αυτόχειρες**” – κι όμως με μια τραγική αποφασιστικότητα, κάπως αταίριαστη με το μελαγχολικό τύπο του καθημερινού ιδανικού αυτόχειρα, ο ποιητής έκανε το ποίημα πραγματικότητα, αλλάζοντάς του, με μια βέβαιη νότα, τον τελευταίο στίχο της τελευταίας στροφής:

Βλέπουν τον καθρέφτη, βλέπουν την ώρα,

ρωτούν αν είναι τρέλα τάχα ή λάθος,

“όλα τέλειωσαν, ψιθυρίζουν, τώρα”

Πώς θ’ αναβάλουν βέβαιοι κατά βάθος!

Η τελευταία συλλογή του ποιητή “**Ελεγείες και Σάτιρες, ιδίως το β’ μέρος της που ξεφεύγει κάπως από την κουραστική επανάληψη των παλιών μοτίβων, μας παρουσιάζει ένα ταλέντο μεστωμένο, ικανό για μεγαλύτερα και βαθύτερα πράγματα. Ο Καρυωτάκης είχε αγγίξει σχεδόν την ουσία της σημερινής αθλιότητας της ζωής και μη μπορώντας άλλο, τη σάρκασε, την κορόιδεψε πικρά και με πόνο. Δεν πίστεψε σε καμιάν αλλαγή, ούτε και οραματίστηκε τέτοιαν... Έδωσε το στίχο του με τη μελαγχολική αμφιβολία και δεν άφησε ν’ ανοιχτεί πλατύτερα. Μα ο ο Καρυωτάκης δεν είχε κλείσει την καριέρα του. Ήταν ακόμη στην αρχή της. Μα μ’ όλο που αμφιβάλει και για την “υστεροφημία” του**

Μόνο μπορεί να μείνουνε κατόπι μας οι στίχοι,

δέκα μονάχα στίχοι μας να μείνουνε...

θα μπορούσε κανείς να βεβαιώσει ότι θα μείνουνε και περισσότεροι. Ο κριτικός του δε θα δυσκολευτεί να τους μαζέψει ιδίως από την τελευταία του συλλογή (Ο ποιητής έγραψε και τα’ ακόλουθα έργα: “Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων” 1919 9ποιήματα εξαντλημένα) και τα “**Νηπενθή**” 1921 (επίσης ποιήματα)
α.ζ.».

Αυτή η νεκρολογία προκαλεί κάποιες αντιδράσεις, όπως του **Τεύκρου Ανθία**, νεοφώτιστου κομμουνιστή. Είναι χαρακτηριστικό κείμενό του στην «**Υπαλληλική**» όπου ο Καρυωτάκης θεωρείται από τον Ανθία συνοδοιπόρος των κομμουνιστών και ως τέτοιος αντιμετωπίζεται. Υπάρχει ένα αίσθημα διάψευσης των

προσδοκιών:

«Ήταν υπάλληλος. Θαυμάσια. Τον καταδιώκανε, υπέφερε. Πολύ έξοχα. Πράγμα συνηθισμένο. [...] Ένας δυνατά συγκροτημένος άνθρωπος θα φρόντιζε να βρει μια τέτοια λύση, ώστε να εξουδετερώνει τον πόνο, αν όχι με το συναίσθημα τουλάχιστο με τη γνώση και την έρευνα [...] και θ' αποδείξω πως ο Καρ[υωτάκης] με την τέτοια του διαπαιδαγώγηση και νοοτροπία δε μας χρειαζότανε, μόλο που ελπίζαμε να τον δούμε σε μιαν άλλη στράτα, τη στράτα της σημερινής επα[ναστατικής] τέχνης, που προχωρεί με το γέλιο για τον αγώνα και την αναγέννηση. [...] Αλλά πέστε μου, σας παρακαλώ, η ποίηση του Κ. με την πεσιμιστική, τη νιχιλιστική και σκεπτικιστική της μορφή, τι ώθηση μπορεί να δώσει; [...] Δεν μπορεί ν' αρνηθεί κανείς πως ο Κ. υπέφερε οικονομικά, όπως άλλωστε τόσοι άλλοι, πους ήταν ένας λεπτός κι ευγενικός άνθρωπος, που πονούσε καθώς αιστανότανε την καταπίεση και το μαρτύριο της σάπιας κοινωνίας μας. Αλλά εκείνο που ενδιαφέρει δεν είναι παρά το αποτέλεσμα: Πώς αγωνίστηκε για την καταπολέμηση του κακού αυτού; [...] Με κραυγές κακομοίρικές, δίχως προσπάθεια για τη νίκη μας δε γίνεται τίποτε. [...] Ήταν ανάγκη να δουλέψει για να ζήσει. (Αμ χωρίς εργασία δεν τρώει κανείς!) Δεν του άρεσε να 'τανε «γραφιάς». Γιατί δεν επαναστάτησε; Γιατί δεν έγινε εργάτης, τέλος πάντων ενώνοντας την τύχη του με τους άλλους προλετάριους; Μήπως φοβότανε τη δυστυχία; Ο Πικρός, ο Φίτσος, ο Νικολαΐδης, ο Κορδάτος, ο Πουλιόπουλος κτλ. δεν είναι λιγότερο διανοούμενοι. Κι όμως...».

Αργότερα η αυτοκτονία του αποδόθηκε στον αρρωστημένο ψυχισμό του και στη θανατοφιλία του. Δε γινόταν λόγος για την αρρώστιά του. Συνέβαλε σε αυτό και η βιογραφία του φίλου του **Χαρίλαου Σακελλαριάδη**

Πηγή: poiein.gr